

ЖУРНАЛ «ІМІДЖ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА» ЯК ТРИБУНА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПЕДАГОГІВ УКРАЇНИ

А Проаналізовані погляди вітчизняних і зарубіжних психологів і педагогів на поняття «імідж», його дефініції залежно від напрямку діяльності та «інноваційний потенціал». Визначені основні напрями формування позитивного іміджу, розвиток інноваційного потенціалу через Всеукраїнський науково-практичний освітньо-популярний журнал «Імідж сучасного педагога». Окреслені перспективні лінії наукових розвідок журналу у галузі педагогічної іміджелогії.

Ключові слова: сучасний педагог, імідж, інноваційний потенціал, іміджелогія.

Виталий Зелюк. Журнал «Імідж сучасного педагога» как трибуна развития инновационного потенциала педагогов Украины.

А Проанализированы взгляды отечественных и зарубежных психологов и педагогов на понятия «имидж», его дефиниции в зависимости от направления деятельности и «инновационный потенциал». Определены основные направления формирования позитивного имиджа через Всеукраинский научно-практический образовательно-популярный журнал «Имидж сучасного педагога». Очерчены перспективные линии научных разведок журнала в отрасли педагогической имиджологии.

Ключевые слова: современный педагог, имидж, инновационный потенциал, имиджология.

Vitaliy Zeliuk. Journal «The image of the modern educator» as the platform for rising innovative capacity of Ukrainian teachers.

S Paper analyses the views of domestic and foreign psychologists and educators on the concept of «image», its definition depending on the direction and «innovative capacity», tells about the main ways of a development of positive image with the Ukrainian scientific and practical educational and popular journal «The image of the modern educator», makes prospective lines of the further study in pedagogical imageology.

Key words: modern educator, image, innovative capacity, imageology.

Актуальність проблеми. Педагогічні журнали інститутів післядипломної педагогічної освіти України розпочали своє існування з 1993 року і стали важливим засобом формування суспільно-педагогічної свідомості, служили трибуною для пропаганди прогресивних педагогічних ідей, знайомили вчительство з різними інноваційними розробками в галузі дидактики тощо. Одним із них був обласний науково-практичний освітньо-популярний журнал «Імідж сучасного педагога» (ІСП) – перший іміджевий освітянський журнал, який вийшов у світ 1 червня 1999 року і був присвячений 1100-й річниці Полтавської губернії.

В. Кремень, проводячи нараду головних редакторів педагогічних журналів України, був здивований назвою журналу, тому запитав:

– Чому серед більшості «Вісників», «Бюлетенів» тощо, Ваш журнал має таку назву «Імідж сучасного педагога»?

Н. І. Білик, головний редактор ІСП, відповіла:

– Тому що це живе слово живого вчителя, його сучасного іміджу.

Ускладнення завдань освіти надає особливої значущості вивчення ролі іміджу як одного з професійно важливих якостей сучасного педагога. У зв'язку з цим актуалізується роль нової галузі теоретичного і прикладного знання, якою є іміджелогія. Об'єктивними умовами її актуалізації в сучасному суспільстві є нерозробленість основних умов і закономірностей формування іміджу, його структурних компонентів, засобів і методів. Незважаючи на стрімкий розвиток, виокремлення в самостійну галузь, значну кількість публікацій і наукових монографій, виникнення комерційних послуг із формування іміджу, використання досягнень іміджелогії відбувається стихійно, нецілеспрямовано, без системи знань і вивчення особливостей іміджу як невід'ємної частини професіоналізму в певній сфері діяльності. Серед резервів у вдосконаленні професіоналізму вчителів особливий науково-дослідницький інтерес становить вивчення феномена іміджу сучасного педагога і базових умов його спрямованого формування.

Для розбудови інтелектуально-орієнтованої економіки і формування знаннєвого суспільства Україна повинна мати ефективну науку світового рівня: високопродуктивних науковців; сучасне технологічне оснащення та інформаційне забезпечення їхньої праці; раціональну організацію науково-дослідних, дослідно-конструкторських розробок; розвинуту систему комерціалізації наукових результатів, інакше кажучи, науку з високим інноваційним потенціалом.

Виходячи з цього, Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки [1] розглядає інноваційну діяльність і необхідні заходи щодо її розвитку з позицій наступних основних пріоритетів:

– адаптація інноваційної системи України до умов глобалізації та підвищення її конкурентоспроможності;

Засновники ІСП:

•Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г.Короленка;

•Полтавський обласний інститут ім. М.В. Остроградського;

•ТОВ «АСМІ».

Фото. 1. Головний редактор – Н.І. Білик, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогічної майстерності ПОППО

- переорієнтація системи продукування інновацій на ринковий попит і споживача;
- створення привабливих умов для творців інновацій, стимулювання інноваційної активності підприємництва;
- системний підхід в управлінні інноваційним розвитком, інформатизація суспільства.

Тому провідною метою тепер Всеукраїнського науково-практичного освітньо-популярного журналу «Імідж сучасного педагога» є інформаційна, професійна й особистісна підтримка кожного українського педагога як учителя, лідера та просто людини, яка небайдужа до розвитку свого інноваційного потенціалу через публікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі питання інноваційної діяльності у галузі освіти висвітлювали наступні науковці: З. Абасов, К. Баханов, Л. Буркова, Л. Ващенко, Л. Даниленко І. Дичківська, І. Зязюн, О. Козлова, В. Кремень, Н. Кузьміна, В. Олійник, А. Підласий, І. Підласий, С. Сисоева та ін.

Проблему формування професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя висвітлено науковцями, які досліджували: особливості становлення «Я-концепції» особистості (Р. Бернс, А. Маслоу, К. Роджерс); концептуальні засади та практичний інструментарій іміджології (П. Берд, Л. Браун, Ф. Джефкінс та ін.); сутність професійного іміджу фахівця та особливості його ефективної самопрезентації (І. Альохіна, В. Бебік, М. Вудкок та ін.); формування педагогічного іміджу та «професійного образу Я» майбутнього педагога (І. Володарська, Н. Гузій, А. Морозов та ін.); закономірності становлення педагогічної майстерності освітянських кадрів та формування професійно важливих якостей майбутніх менеджерів освіти (І. Зязюн, В. Сухомлинський та ін.).

Нині вчені віддають перевагу ретельному дослідженню іміджу акторів, співаків, політиків, менеджерів, бізнесменів, працівників масмедіа (А. Калюжний, Г. Михайлов, О. Оперчук, Є. Перелигіна, Ю. Палеха, Г. Почепцов, В. Шепель). Це зумовлює актуальність нашої статті, адже імідж журналу «Імідж сучасного педагога» – це імідж сучасних педагогів і сучасних освітніх закладів.

Виклад основного матеріалу. Проблему активізації інноваційної діяльності часто пов'язують із проблемою формування та ефективного використання інноваційного потенціалу [4; 5].

Інноваційний потенціал (лат. *potentia* – сила) – опис можливостей організації по досягненню цілей за рахунок реалізації інноваційних проектів. Для зручності аналізу інноваційного потенціалу проекти розташовують у порядку убавання ефективності, ефекти і витрати представляють у вигляді накопичених сум [3].

Інноваційний потенціал педагога – сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, що виражає готовність удосконалювати педагогічну діяльність, а також наявність внутрішніх засобів і методів, які забезпечують цю готовність.

Інноваційний потенціал освітніх установ визначається рівнем розвитку складових їхнього внутрішнього й зовнішнього середовища. Методика SWOT-аналізу дає змогу окреслити сильні сторони потенціалу освітньої організації, що забезпечують їй використання можливостей, що надає зовнішнє оточення, а також слабкі сторони потенціалу освітньої установи, які не дають змоги використати наявні можливості і потребують розроблення заходів щодо їхнього усунення.

На сучасному рівні розвитку цивілізації особливу роль відіграє саме інноваційний потенціал суспільства, що потребує людей, здатних системно й конструктивно мислити, швидко знаходити потрібну інформацію, приймати адекватні рішення, створювати принципово нові ідеї в різних галузях знання. А це у свою чергу формує соціальне замовлення на нові підходи в системі освіти, нове педагогічне мислення, нове ставлення педагога до своєї діяльності, результатом якої має бути виховання «інноваційної людини» [6].

У той же час більшість педагогічних працівників відчувають певні труднощі в упровадженні педагогічних інновацій. Тобто, формування позитивного їхнього ставлення до нововведень є однією з центральних проблем в інноваційній підготовці педагогічних працівників. Серед головних причин виникнення такої ситуації виокремлюємо наступні: процес професійного розвитку вчителя не моделює структуру інноваційної діяльності; у сучасній школі працює, як правило, вчитель-предметник, а не вчитель-дослідник (інноватор); педагогічна діяльність учителя має відтворювальний характер, а інноваційність тільки декларується.

Інновація в післядипломній педагогічній системі породжує виникнення інноваційної діяльності її педагогічних працівників, що веде до формування інноваційного потенціалу [2].

У цьому напрямку Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського (ПОІППО) своєю діяльністю сприяє приведенню професійної компетентності педагогічних працівників у відповідність до вимог

Фото 2–6. Підготовка до друку журналу ІСП

Фото 2.

Фото 3.

Фото 4.

Фото 5.

Фото 6.

Журнал був представлений на:

- Міжнародному конкурсі ім. А.С.Макаренка (2008, Москва)
- Міжнародних макаренківських читаннях-2008 «Макаренко ХХІ: невикористані можливості» (2008, Москва)
- Міжнародних виставках навчальних закладів «Сучасна освіта в Україні» (2008–2013);
- X та XII Міжнародних тижнях освіти дорослих в Україні (2009, 2011);

модернізації освіти, а також розвитку їхнього інноваційного потенціалу, педагогічної майстерності, підвищенню інтелектуального й загальнокультурного рівня.

Також у сучасному суспільстві побутує традиційна звичка сприйняття поняття «імідж» як амплуа відомої особистості або як зміну звичного зовнішнього вигляду когось, проте розумінням повного значення іншомовного слова володіють лише одиниці. У зарубіжній фаховій літературі, присвяченій проблемам дослідження цього терміну, зазначається, що «імідж» – це відображення у психіці людини у вигляді образу тих чи тих характеристик об'єкта чи явища, а це означає, що термін «image» професіонали інтерпретують як образ, який розуміють як сукупність не лише матеріальних видимих характеристик об'єкта, а й ідеальних невидимих його характеристик [9, с. 60].

Зазначимо, що більшість вітчизняних фахівців трактують і перекладають слово «імідж» як образ. В українській мові це слово має кілька значень: 1) зовнішній вигляд когось, чого-небудь; вигляд когось, чого-небудь, відтворений у свідомості, пам'яті або створений нею; подоба, копія чого-небудь; 2) специфічна для літератури і мистецтва конкретно-чуттєва форма відображення дійсності; 3) зображення будь-якого явища через інше, конкретніше або яскравіше за допомогою мовного звороту, переносного вживання слова тощо; 4) те, що вимальовується, постає в чий-небудь уяві; 5) зображення зовнішнього вигляду когось, чого-небудь (про портрет, фотографію, скульптуру тощо); 6) відображення в свідомості явищ об'єктивної дійсності; 7) обличчя [10, с. 560–561].

Яке ж з українських значень слова «образ» найближче до англійського «image»? Імідж будь-якого об'єкта – це не загальноприйнятий образ, який може мати звичайну оцінку (а може й не мати її), образ, який може мати раціональний або емоційний характер, що виник у психіці людини – у сфері її свідомості або підсвідомості в результаті прямого сприйняття тих чи тих характеристик об'єкта, або непрямого, опосередкованого на основі сприйняття вже оціненого кимось образу через оцінку цього образу, сформованого в психіці інших людей.

При цьому зауважимо, що якщо імідж – це образ, то чи образ – це імідж, або, по-іншому, чи будь-який образ, що виник у психіці людини в результаті сприйняття, є відображенням характеристик цього об'єкта, прототипом образу? Це у свою чергу означає, що не кожен образ об'єкта (людини, предмета, системи), що виникає у психіці людини або групи людей, може називатися іміджем, а тільки той, до прототипу якого в цієї людини або людей виробилося певне ставлення. У такому випадку імідж можна трактувати як образ, до якого у людини є певне ставлення [8, с. 65].

Під «образом», на наш погляд, потрібно розуміти не лише візуальний, зоровий образ, але й образ мислення, дій, вчинків. Це й уміння спілкуватися, мистецтво говорити й, особливо, слухати. Правильно вибраний тон розмови, тембр голосу, витонченість рухів багато в чому визначає той образ, в якому ми перед учнями і колегами. Разом з тактом, освітою, діловими якостями наша зовнішність є або продовженням наших достоїнств, або ще однією негативною рисою, що заважає життю і кар'єрі.

Американський психолог Міллер відібрав фотографії «красивих», «звичайних» і «негарних» людей. Потім показав їх дорослим людям і попросив висловитися про їхній внутрішній світ. Люди оцінили «красивих» як упевненіших, щасливіших, урівноважених, енергійних і багатших духовно, ніж інших. Психологи називають це «ефектом ореолу». І вчитель просто зобов'язаний використовувати його в своїй роботі. Імідж, окрім власного іміджу, може бути професійним (це за родом діяльності), наприклад, професійний імідж педагога, лікаря та ін. Це поняття може бути застосовне не лише до людини, але й до організації, міста, країни, а також і до журналу тощо.

Підтвердженням вищезазначеного є Всеукраїнський науково-практичний освітньо-популярний журнал «Імідж сучасного педагога» (ІСП). Наприклад, можемо спостерігати, як формується імідж науковця (від аспіранта – до доктора наук), розвивається інноваційний потенціал педагогічних працівників України через їхні публікації у журналі.

До складу редколегії ІСП входить 27 осіб, зокрема, 13 д. пед. наук (М. Гриньова, О. Гніздлова, Т. Іванова, В. Ільченко, Г. Сльникова, М. Лещенко, В. І. Лозова, В. Стрельников, Л. Кравченко, О. Федій, Л. Хомич, Н. Шиян, В. Шпак.), 1 – докт. філол. наук (М. І. Степаненко), 5 к. пед. наук, 1 к. псих. наук, 3 іноземних науковця (Л.М. Волошина – докт. пед. наук, 1 – докт. габілітований, 1 – доктор ад'юнкт), І. М. Момот, голова Полтавської обласної ради, О.М. Петренко, директор ТОВ «АСМІ» (фото 2).

Редколегія журналу «Імідж сучасного педагога» дотримується принципу, що як практика не можлива без доброї теорії, так і теорія не має цінності, якщо вона не допомагає розв'язувати проблеми реального освітнього життя країни, що, в свою чергу, стимулює продуктивну діяльність педагога, а також є дієвим засобом його духовного збагачення та допомагає викликати і підтримати інтерес до пізнання світу дітей, яких він навчає [1; 7].

- IV Міжнародній конференції по гуманній педагогіці (2009);
- Всеукраїнській виставці «Музейно-педагогічна палітра України» (2009)
- У Мінському інституті розвитку освіти (2011, 2012)
- на різних міжнародних, всеукраїнських та обласних науково-практичних конференціях і семінарах (1999–2013) (фото 7–9):

Фото 7.

Фото 8.

Фото 9.

Фото 10. Презентація ІСП на виставці «Іноватика освіти в Україні»

За 15 років свого існування ІСП уже завоював авторитет і довіру читачів, він здійснює такі види діяльності: освітню (включає навчальну, виховну, науково-методичну, методичну діяльність); педагогічну (підвищення рівня педагогічної майстерності освітян); педагогічно-публіцистичну (публікації різного психолого-педагогічного спрямування); науково-педагогічну (публікації наукових статей); соціально-педагогічну (конкурси, проекти тощо); просвітницьку (підтримка та допомога молодим науковцям, вчителям, учням і ін.); видавничу (друкування матеріалів про теоретичні та практичні здобутки в галузі педагогічної науки як в Україні, так і в інших країнах світу); інноваційну (введення новітніх підходів до видання педагогічного журналу).

За 1999–2013 рр. було видано 139 номерів журналу, що становить 1086,9 ум.-друк. арк. (рис.1):

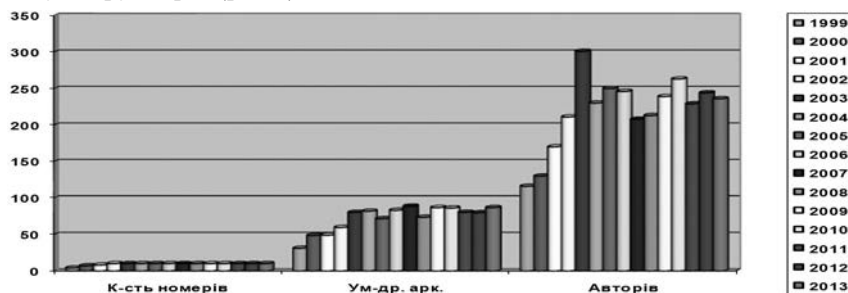

Рис. 1. Кількісні показники журналу «Імідж сучасного педагога» (за 1999–2013 рр.)

Імідж – своєрідний людський інструментарій, що допомагає вибудовувати стосунки з тими, хто тебе оточує. Отже, імідж журналу «Імідж сучасного педагога» визначається і іміджем педагогів, які друкуються в ньому. За 15 років у ІСП мають публікації 3286 авторів (див. рис. 1), серед яких знаходимо публікації знаних докторів педагогічних наук І. Зязюна, В. Олійника, О. Савченко, А. Самодрина, Л. Лукьянкової, В. Рашковської, Л. Сергєєвої, А. Степанюк, Г. Тарасенко, Л. Даниленко, Є. Хрикова, В. Тюріної, І. Трубавіної, Л. Зеленської, Є. Чернишової, Я. Кодлюка, Н. Кудикиної та багатьох інших.

У редколегії ІСП завжди викликають інтерес статті, що присвячені проблемам іміджу педагога, серед яких: «Формування іміджу навчального закладу як інноваційна діяльність ліцею» (Н. Кнорр); «Імідж педагога ліцею» (Є. Громова); «Іміджеві та самоактуалізуючі характеристики професійної діяльності педагога» (С. Архипова, І. Ніколаеску); «Методичні засади розроблення власного іміджу як важливої складової формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя музики» (Є. Іванова); «Імідж педагога – вимога часу» (Н. Нагорна, А. Стирїна); «Візуальний імідж педагога як засіб самопрезентації» (Т. Довга); «Імідж як складова професійної компетентності лідера в освіті» (І. Бойко); «Мовний імідж сучасного фахівця» (Т. Ісаєнко) тощо.

Завдяки аналізу розвитку інноваційного (наукового) потенціалу педагогічних працівників ІСП України через публікації у журналі «Імідж сучасного педагога» за 1999–2011 рр. було виявлено, що найбільше публікацій у Полтавському ІСПО (188), ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України + ЦІПО АПН України (112), КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» (79), Сумськом (30), Кіровоградському (29) та Дніпропетровському (28), Житомирському – 11, в інших ІСПО – від 1 до 10.

Завдяки актуальній інформації педагогічної науки, виваженій позиції редколегії журнал «Імідж сучасного педагога» об'єднав освітян України, близького й далекого зарубіжжя. Серед 97 публікацій зарубіжних авторів є з: Росії – 41, Білорусії – 24, Польщі – 8, Німеччини – 5, США – 4, Угорщини – 3, Австралійського Союзу, Вірменії, Бельгії – по 2, Італії, Ізраїлю, Молдови, Чехії, Словенії, Швеції – по 1. Зокрема, це публікації таких зарубіжних докторів педагогічних наук: О. Левїна, Б. Мухацької (Польща), Е. Лоуренські (Угорщина), Л. Посцан (Молдова), Л. Гриценко, А. Фролова (Росія) та ін.

Напрямок «Інноваційні технології в освіті як чинник підвищення кваліфікації вчителів» у журналі представлений такими спецвипусками: №7–8, 2007 – «Лідерство в освіті»; №7–8, 2008 – «Проектування освітніх систем»; №5, 2010 – «Управління інноваційними процесами»; №5, 2011 – «ІКТ-компетентність педагога»; № 5, 2013 – «Іншомовна комунікація у контексті сучасної освіти»; №8–9, 2013 – «Новаторський рух у післядипломній педагогічній освіті України» тощо.

Зокрема, для системи Полтавської області журналом зроблено, за оцінкою головного редактора, такі важливі речі: лише за 2010–2013 рр. представлений пе-

Фото 11. Представлення журналу ІСП на Всеукраїнській виставці «Музейно-педагогічна палітра України», 2009

дагогічний досвід ЗОШ, ДНЗ, ВНЗ I–IV рівнів акредитації області педагогічними працівниками Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського у 25 публікаціях».

Крім того, за 15 років ІСП спільно з педагогічними працівниками кафедр ВНЗ III–IV рівнів акредитації (Полтавським національним педагогічним університетом імені В.Г. Короленка, Полтавським національним технічним університетом імені Юрія Кондратюка, ДВНЗ «Університет менеджмент освіти» НАПН України, КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» та «Херсонська академія неперервної освіти», Педагогічним інститутом Київського університету імені Бориса Грінченка, а також з Кіровоградським, Сумським обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти тощо) видано 27 тематичних спецвипусків ІСП [1].

Редколегія журналу підтримує учасників різноманітних заходів, зокрема міжнародних науково-практичних конференцій: «Підготовка вчителя-інноватора в регіональній системі підвищення кваліфікації» (2010, Суми); «Актуальні тенденції освіти дорослих у сучасному вимірі» (2010, Полтава); «Образование взрослых: история, современность, перспективы развития» (Минск, 2011); «Самоосвіта та розвиток емоційного інтелекту як фактор удосконалення педагогічної майстерності вчителя» (Миргород, 2012) тощо; Всеукраїнських Червневих методичних студій «Інноваційні підходи до організації науково-методичної роботи з педагогічними працівниками в новому навчальному році» (Рівне, 2012–2013); Всеукраїнського круглого столу «Проектування процесу навчання педагогічних працівників з андрагогічних позицій Регіональної школи новаторства» (Полтава, 2013) тощо.

Про популярність журналу «Імідж сучасного педагога» засвідчує база даних Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, де говориться про його використання: віртуальна бібліографічна довідка – 4; тематичний Інтернет-навігатор – 134; наукова електронна бібліотека – 5; автореферати дисертацій – 100; реферативна база даних – 2; електронний каталог НБУВ – 4.

Висновок. Таким чином, окреслені такі перспективні лінії наукових розвідок Всеукраїнського науково-практичного освітньо-популярного журналу «Імідж сучасного педагога» у галузі педагогічної іміджології: широко інформувати освітянську громадськість про здобутки науки і передового педагогічного досвіду, про надбання вітчизняної та світової педагогічної науки та практики; висвітлювати інноваційні підходи до теорії навчання та виховання; допомагати керівникам шкіл, методичних об'єднань, творчих груп тощо з проблем управління школою, підвищення ефективності її роботи; вирішувати проблему активного використання і розвитку багатого фонду напрацьованих наукою і практикою інноваційних ідей, технологій управління, навчання та виховання; сприяти розвитку інноваційного потенціалу педагогів України.

Подальші перспективи організації діяльності ІСП – це співпраця з видавничою системою Open Journal Systems (OJS). Після завершення тестування системи сайт ІСП буде відкрито для користувачів.

Література

- Білик Н. І. Діяльність журналу «Імідж сучасного педагога» у контексті міжнародної співтворчості освітніх закладів післядипломної освіти / Н. І. Білик // Міжнародна діяльність як складова розвитку навчальних закладів системи ППО: матеріали Міжнародної Інтернет-конференції ДВНЗ УМО НАПН України. – 21.11.2013. – Режим доступу: <http://umo.edu.ua/konferencz-ta-semnari3>
- Білик Н. І. Розвиток інноваційного потенціалу педагогічних працівників Полтавського регіону / Н. І. Білик // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Випуск 32: збірник наукових праць / за ред. проф. В.Д.Сиротюка. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – 280 с. – С. 22–29.
- Вікіпедія – свободна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ru.wikipedia.org/wiki/Інноваційний_потенціал/
- Гамаюнов В. Г. Інноваційний потенціал регіональної освітньої системи: управлінський аспект / В. Г. Гамаюнов [Інтернет-ресурс]. – Режим доступу: [www.nbuiv.gov.ua/.../soc.../g%20\(1\).htm](http://www.nbuiv.gov.ua/.../soc.../g%20(1).htm)
- Гончарова Е. Б. Управление развитием инновационного потенциала региона: на примере Волгоградской области: дисс. ... канд. эконом. наук : 08.00.05 / Елена Борисовна Гончарова. – Саратов, 2007. – 195 с.
- Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
- Діяльність періодичних видань ПОІППО з розвитку освітнього простору області у 2010–2012 рр. Аналітичні матеріали для вченої ради ПОІППО / Білик Н.І., Кіптілій І.О., Королюк С.В., Пашко Л.Ф. / за ред. С.Ф.Клепка (е-книга) – Полтава: ПОІППО, 2013. – 52 с. – Режим доступу: http://pojpro.pl.ua/images/FILES/nml/drukov_produk_POIPPOPDF/Periodychni_vydannya_POIPPO-24-05-2013%28pojpro.pl.ua%29.pdf
- Калужный А. А. Педагогическая имиджология: учебное пособие для студентов вузов / А. А. Калужный. – Алматы: Гылым, 2004. – 200 с.
- Словарь по социальной педагогике: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / авт.-сост. А.В. Мардахаев. – М.: Академия, 2002. – 308 с.
- Словник української мови: в 11 т. – К.: Наук. думка, 1974. – Т. V. – 1156 с.
- Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів (проект) [Інтернет-ресурс]. – Режим доступу: www.pir.dp.ua/uploads/StrategizInnovRazvityiaUkr

